

ALGUNES ÀMFORES AFRICANES I HISPÀNIQUES DEL MOMENT TARDOROMÀ DEL POBLAT DE SANT JOSEP (LA VALL D'UIXÓ, CASTELLÓ)

MANUEL ROSAS ARTOLA*

INTRODUCCIÓ.

El jaciment de sant Josep es troba al terme municipal de la Vall d'Uixó (Castelló de la Plana) (vegeu fig. 1), sobre un cim d'uns 160 metres, el qual forma un pla inclinat, tallat al sud per una cinglera sobre el riu Bellcaire (conegut en aquest tram també com a barranc de Sant Josep).

Es tracta en el seu origen d'un assentament ibèric ocupat d'una manera quasi continuada entre els anys 550-50 a.C., d'acord amb la datació de les ceràmiques d'importació gregues i campanianes. Des del segle I a.C. fins al segle V d.C. va haver-hi algun moment d'ocupació de molt breu durada, ja que hi trobem alguns materials romans alt imperials sense context, la qual cosa hem interpretat com a materials residuals procedents d'una ocupació temporal durant la crisi del segle III. La reocupació d'antics poblats ibèrics és un cas bastant freqüent durant aquell moment de crisi.

A la fase final del poblament es produeix l'aparició de materials continentals, que ens fan pensar en desplaçaments dels pobles *foederati* o *limitanei* que Palol ha assenyalat a la vall del Duero des de final del segle IV, els quals s'establirien a les zones muntanyenques de les comarques del nord del País Valencià a partir del darrer quart del segle IV. No existeix cap nivell atribuïble al moment d'ocupació tardoromà, ni cap estructura arquitectònica, la qual cosa fa pensar que el grup que hi va habitar a la primera

*Universitat Jaume I de Castelló

meitat del segle V no va fer altra cosa que posar en condicions per viure-hi algunes habitacions de la part alta del poblat ibèric. Per la cara exterior de la muralla, un nivell de pedres, sense materials, separa els materials exclusivament ibèrics de la part inferior dels materials barrejats de la part superior, la qual cosa ens fa pensar que també es va reblir la cara exterior de la muralla amb els materials de neteja del poblat ibèric. El conjunt de materials d'aquest moment tardoromà és una barreja d'elements continentals i de mediterranis (Rosas, 1980, 1984 i 1993).

CATÀLEG.

Tots els fragments que presentem corresponen al nivell superficial del quadre 4 del jaciment, en el qual apareix material ibèric i romà barrejat. En el breu catàleg que oferim, el número inicial de la peça correspon al dibuix de la figura 2; seguidament es dona la tipologia, la descripció del fragment i la datació proposada per Keay. Em cal agrair a Asunción Fernández, del Servei d'Investigacions Arqueològiques i Prehistòriques de la Diputació de Castelló, la revisió que ha fet de la classificació de les àmfores, les quals estan dipositades al magatzem d'aquell servei.

A) ÀMFORES AFRICANES:

1.- Keay XXV / Beltrán 64-65A.

Boca de vora exvasada i coll cilíndric llarg, lleugerament obert a la part inferior. Ansa de secció plana, trencada a l'altura del colze. Pasta fina de textura granulosa, color roig fosc amb engalba groguenca. Diàmetre de la boca 13,2 cm; altura conservada, 9,3 cm.

Es tracta d'un dels "contenidors cilíndrics" de la terminologia proposada per Manacorda. Una àmfora produïda probablement a Tunísia i que en la majoria de casos transportaria oli, encara que hi ha evidència que podien transportar també peix (Keay, 1984, 193). Apareix en contextos entre el darrer quart del segle III i mitjan segle V (Keay, 1984, 394).

2.- Keay XXVI / Beltrán 65 B.

Solament se'n conserva un fragment de la boca. Pasta fina i porosa, de color groc. Diàmetre de la boca, 17,3 cm.

Es tracta d'una àmfora semblant a la Keay XXV. El tipus d'argila fa pensar en una fàbrica del nord de Tunísia, i els textos fan referència majoritàriament a transport de vi, encara que hi ha mencions de transport de *garum*, mel i altres productes (Keay, 1984, p. 215). Pel que fa a la datació, la primera evidència es pot trobar a la primera meitat del segle IV, i aquest tipus perdura fins al segle VI. No coneixem exemplars del tipus Keay XXVI en jaciments pròxims.

B) ÀMFORES SUD-HISPÀNIQUES:

3.- Keay XIII / Dressel 23.

Llavi vertical i coll curt, que s'obre formant un cos d'àmfora de tendència globular. Anses curtes. Pasta de color marró blanquinós amb desgriador abundant de calibre gran. Diàmetre de la boca, 9,9 cm; altura conservada, 9,5 cm.

L'origen d'aquest tipus és sud-hispànic (Baetica), i l'oli, la matèria que transportava (Keay, 1984, p. 142). Les primeres evidències les trobem al primer quart del segle III, i perduren fins a mitjan segle V, tot i que de forma residual apareix en contextos de final del segle VI i començament del segle VII; és freqüent a Catalunya entre el segle IV i mitjan segle V (Keay, 1984, p. 142, 146 i 393).

4.- Keay XIX / Almagro 51 A-B / Beltrán 52.

Llavi vertical i arrencament de coll estret i vertical. Pasta compacta de color roig pàl·lid, que a la superfície pren una tonalitat groguenca, amb desgriador de calibre gran. Diàmetre de la boca, 9 cm.

Pareix que aquest tipus es va produir al sud d'Hispania i que es dedicava al transport de peix (Keay, 1984, p. 160); la presència d'alguns exemplars recoberts d'una matèria quitranosa n'invalida l'ús com a envàs d'oli (TED'A, 1989, p. 294). Pel que fa a la datació, els primers exemplars apareixen a Catalunya a final del segle III, i perdura fins a mitjan segle V, com en altres llocs (Keay, 1984, p. 168 i 393).

5.- Keay XXIII / Almagro 51 C / Beltrán 51.

Coll exvasat i llavi vertical de secció triangular. Pasta de color roig fosc, amb desgriador fi. Diàmetre de la boca, 16 cm.

Probablement el seu lloc de fabricació sigui el sud de la Península

Ibèrica, encara que no hi ha evidències d'això, ni tampoc no se'n coneix el contingut (Keay, 1984, p. 173). Les primeres evidències d'aquest tipus apareixen en contextos del segle II, tot i que les dates segures corresponen als segles III-IV, i perdura fins a començament del segle V; a Catalunya, on la major part dels exemplars provenen de la necròpolis paleocristiana de Tarragona, es data entre el segle IV i mitjan segle V (Keay, 19484, p. 178 i 393).

6.- Keay XXIII / Almagro 51 C / Beltrán 51.

Fragment de coll curt, no conserva el llavi, i naixement del cos de tendència globular, conserva dues anses curtes de secció plana. Pasta compacta de color roig fosc, amb desgredador fi. Altura conservada, 14 cm.

Per a la datació, vegeu la peça anterior (núm. 5).

DISCUSSIÓ.

El context cronològic tardoromà de Sant Josep està ben establert, per la datació de la ceràmica fina, dins la primera meitat del segle V (Arasa & Rosas, 1994), tot i que algunes peces numismàtiques i ceràmiques podrien introduir elements de discussió en la precisió del començament i final de l'etapa d'un quart de segle més o menys, la qual cosa permet establir amb excel·lent fiabilitat una datació per al darrer moment d'ocupació, entre els anys 400-450±25.

Les datacions proporcionades per Keay per als tipus d'àmfora trobats hi encaixen correctament. Els tipus Keay XIII, XIX i XXV, que assenyalen el seu final a mitjan segle V, són presents a Sant Josep i, també, a l'abocador de Vila-roma, a Tarragona, datat al segon quart del segle V (TED'A, 1989, p. 249); encara que a l'Illa de Cullera apareixen en un context datable entre el segle V avançat i el segle VI avançat (Garcia & Rosselló, 1992, p. 642 i 651-652). Tanmateix, a Santa Pola (Alacant), en un context immediatament anterior, centrat al segle IV i amb escassos elements del segle V (Sánchez *et al.*, 1989, p. 29), no trobem el tipus Keay XIII, i tots tres tipus són absents al magatzem excavat al Port Vell de Sagunt (València), datat entre la segona meitat del segle III i el primer quart del segle IV (Aranegui *et al.*, 1991, p. 118).

Pel que fa al tipus Keay XXIII/Almagro 51 C, el trobem representat

al Grau Vell de Sagunt, Santa Pola, Sant Josep i Vila-roma, abraçant la cronologia proposada per Keay per al tipus a Catalunya, entre el segle IV i la primera meitat del segle V. Tanmateix, alguns autors situen el seu començament a la segona meitat del segle III (TED'A, 1989, p. 297), la qual cosa està d'acord també amb la datació inicial de la troballa del magatzem del Grau Vell de Sagunt, que hem esmentat abans. Finalment, el tipus és absent a l'Illa de Cullera, on no apareix entre la variada tipologia d'àmfores tardoromanes, la qual cosa en confirma la desaparició a la segona meitat del segle V.

L'absència en aquesta mostra (sempre amb la reserva del factor aleatori de la selecció que estudiem) de representants dels "contenidors cilíndrics" de grans proporcions, que alguns autors vinculen a l'establiment dels vàndals al nord d'Àfrica a partir del segon quart del segle V (Keay, 1984, p. 423), dóna al conjunt d'àmfores africanes i sud-hispàniques una aparent homogeneïtat cronològica i cultural immediatament anterior a la invasió dels vàndals, que hem situat com a final del poblament en alguns assentaments en muntanyes de la zona, entre els quals s'inclou el de Sant Josep (Arasa & Rosas, 1994, p. 450), tot i ser conscients que en una bona part d'ells la vida va continuar d'una manera lànguida fins al segle VI. Àmfores africanes i hispàniques s'han assenyalat al llarg d'assentaments pròxims a la Via Augusta, amb moments d'ocupació dels segles IV-V: Benicató (Nules), el Pla (la Llosa), Montnegre (Borriol), Tossal de la Balaguera (la Pobla Tornesa) i l'Hostalot (Vilanova d'Alcolea) (Arasa, 1995).

Sens dubtes, el Grau Vell, el port de Sagunt, era el punt a partir del qual es distribuïa aquest comerç. Tot i que Sagunt ja era una ciutat en declivi, el seu port mantingué l'activitat comercial durant els segles III i IV, però no hi ha elements que permeten sostenir la seua vitalitat després de la primera meitat del segle V, quan entra en decadència fins a desaparèixer en un moment avançat del segle VI (López, 1989, p. 250-251, i 1991, p. 106). El final de l'activitat comercial del Grau Vell cal relacionar-lo amb els canvis del panorama mediterrani durant l'Antiguitat Tardana, el desplaçament de la capitalitat de Tarragona a Tolosa i la formació del regne visigot de Toledo (Aranegui, 1991, p. 60).

CONCLUSIONS.

Del reduït conjunt d'àmfores, podem concloure l'existència, durant la primera meitat del segle V, d'un comerç cap a l'interior de les comarques septentrionals valencianes, que cal vincular amb l'activitat del port del Grau Vell de Sagunt, a través del qual es distribuïa oli, vi i peix, i possiblement altres produccions del nord d'Àfrica i del sud d'Hispània, a petits nuclis rurals de la Plana de Castelló i de la vall del riu Palància. Aquest comerç, pels paral·lels cronològics, sembla en principi trencat per la crisi del port de Sagunt, a partir de mitjan segle V,

BIBLIOGRAFIA

- ARANEGUI, C. (1991): "Puerto de Arse-Saguntum", *Saguntum y el mar*, Generalitat Valenciana, València.
- ARANEGUI, C., LÓPEZ, M. i ORFILA, M. (1991): "Ánforas tardorromanas en el Grau Vell (Sagunto, Valencia)", *Saguntum*, 24, València, p. 117-127.
- ARASA, F. (1995): *Territori i poblament en època romana a les comarques septentrionals del litoral valencià*, tesi doctoral, Universitat de València, Facultat de Geografia i Història.
- ARASA, F. i ROSAS, M. (1994): "Les ceràmiques fines tardorromanes del jaciment de Sant Josep (La Vall d'Uixó, Castelló)", *III Reunió d'Arqueologia Cristiana Hispànica*, (Maó, 1988), p. 445-450.
- GARCIA, I. i ROSSELLÓ, M. (1992): "Las ánforas tardorromanas de Punta de l'Illa de Cullera", *Estudios de Arqueología ibérica y romana. Homenaje a Enrique Pla Ballester*, València, p. 639-661 (Trabajos Varios 89).
- KEAY, S.J. (1984): *Late Roman Amphorae in the Western Mediterranean*, Oxford, p. 738 (B.A.R. International Series 196).
- LÓPEZ, M. (1989): "La cerámica de producción africana del nivel de abandono del Grau Vell en Sagunto", *Homenatge a Chabret (1888-1988)*, Generalitat Valenciana, València.
- LÓPEZ, M. (1991): "El nivel de abandono del Grau Vell. Las sigillatas de producción africana", *Saguntum y el mar*, Generalitat Valenciana, València.

- ROSAS, M. (1980): "El mobiliari metàl·lic del poblament ibero-romà de Sant Josep (La Vall d'Uixó)", *Cuadernos de Prehistoria y Arqueología Castellonenses*, 7, Castelló de la Plana, p. 197-218.
- ROSAS, M. (1984): "El poblament ibero-romà de Sant Josep (La Vall d'Uixó, Castelló)", *Fonaments*, 4, Barcelona, p. 247-277.
- ROSAS, M. (1993): "Els vidres romans del poblament de Sant Josep (la Vall d'Uixó)", *Estudis Universitaris Catalans*, XIX, Barcelona, p. 807-814.
- SÁNCHEZ, M.J., GUARDIOLA, A. i BLASCO, E. (1989): *Portus Illicitanus. Santa Pola (Alicante)*, Generalitat Valenciana, València.
- TED'A (1984): *Un abocador del segle V d.C. en el Fòrum provincial de Tàrraco*, Tarragona.

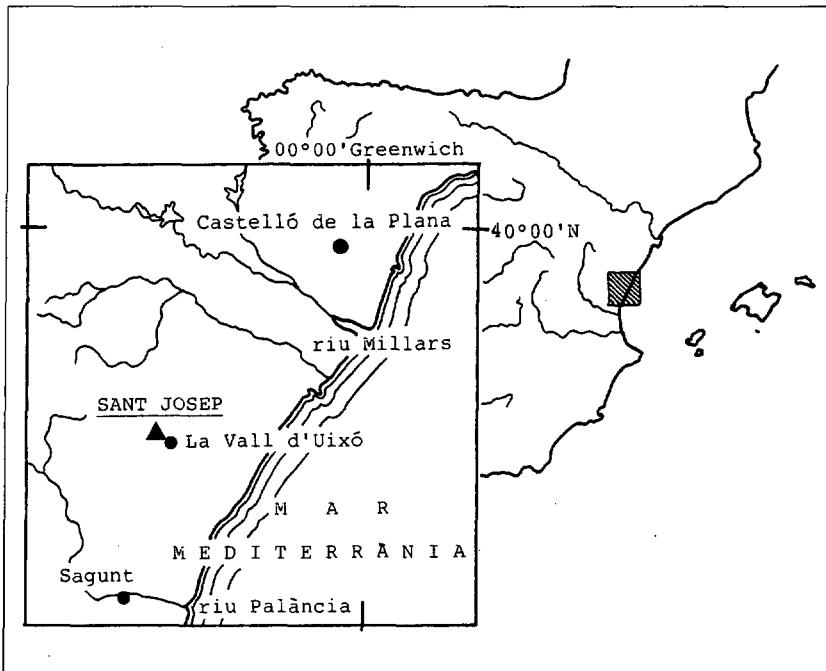

Fig. 1. Plànol de situació.

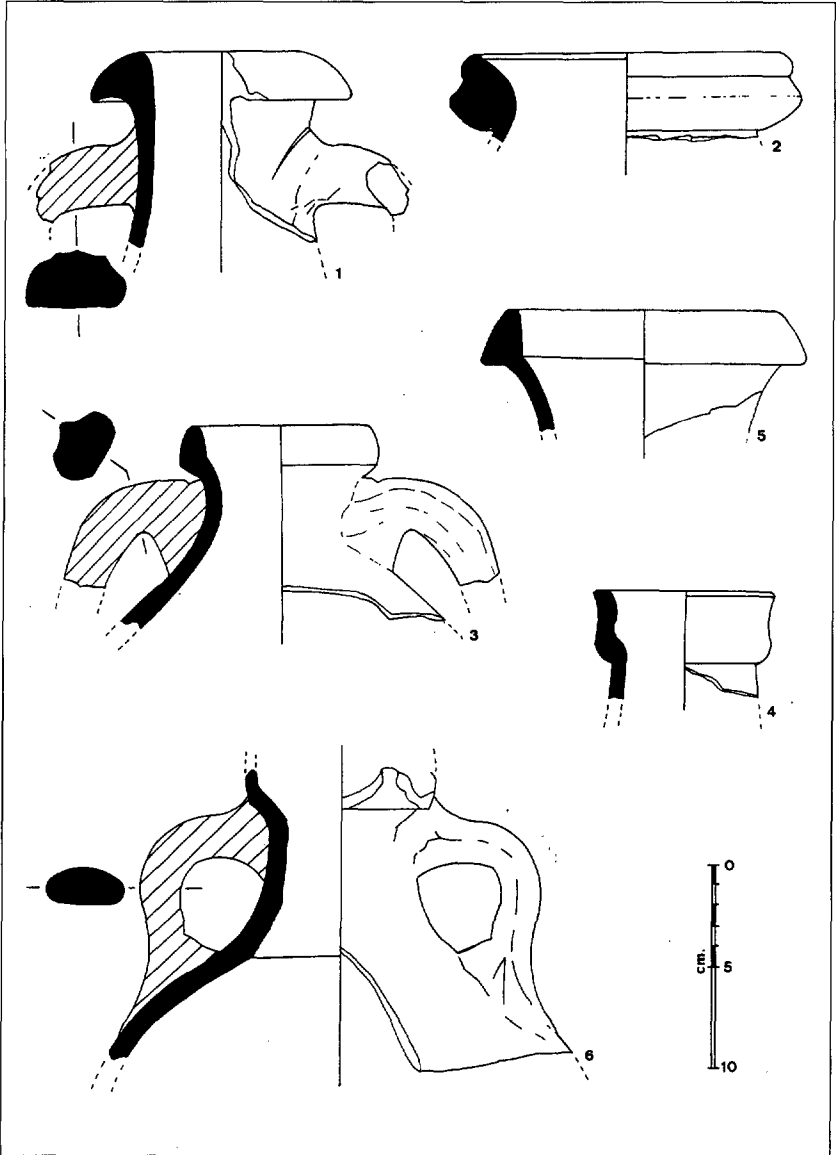

Fig. 2. Àmfores tardanes.